

Yaşlı Suistimali

Suistimal konusu son 35 yıldır ele alınmaktadır. Çocuk ve kadın suistimali kamuovu için ve tıbbi yönden öncelikli olarak dikkat çekici olsa da yaşamın her döneminde suistimal söz konusu olabilmektedir. Yaşlı suistimali bunun bir örneğidir. Yaşlı suistimali ile ilgili tanımlama ve terimler netleşmiş değildir.

Yaşlı deyimi, genellikle 60 ya da 65 yaş ve üstündekiler için kullanılmaktadır. Beklenen yaşam süresi arttıkça yaşlı nüfusta ortaya çıkan artışla birlikte yaşlı suistimalinin de artacağı düşünülmektedir. 1990 yılı verilerine göre dünya nüfusunun % 13'ünü oluşturan yaşlı nüfusun 2050 yılında % 25'e çıkacağı, 85 yaş üstü nüfusun da ikiye katlanacağı belirtilmektedir.

Amerikan Ulusal Araştırma Merkezi yaşlı suistimalini; fiziksel, duygusal, parasal, cinsel suistimal, ihmal ve yaşlının kendini ihmaline diğerleri olarak 7 başlıkta tanımlamaktadır.

1. Fiziksel

Yaşlıda ağrı, zedelenme ya da hastalığa yol açacak biçimde şiddet; tekme atma, itme, güç kullanma, engelleme ya da kötü niyetle ilaç uygulama biçiminde olabilmektedir.

2. Psikolojik

Tehdit, sözel ya da sözel olmayan kötü davranış, çevresinden ayırma, utandırma biçiminde gerçekleştirilen ve bir yıl içinde en az 10 kez yinelenmiş olan davranışlardır.

3. Parasal

Yaşlı kişinin parasını bilgisi ve gereksinimleri dışında harcamak ya da zimmetine geçirmek biçimindedir. Parasını, sosyal güvenlik kartını, kişisel eşyalarını çalmak ya da baskı yoluyla haklarını devralmaktır.

4. İhmal

Bakmakla yükümlü bireylerin (aile üyeleri, sosyal kurum çalışanları, özel bakıcılar), yaşlının günlük gereksinmelerini karşılamamasıdır. Diğer suistimal örneklerinde olduğu gibi, ihmal de ayrı başlıklar altında incelenebilecek biçimde; fiziksel, duygusal, parasal tiplere ayrılmaktadır.

Fiziksel; gözlük takma, diş temizliği gibi gereksinimlerin karşılanması, duygusal; sosyal uyarının sağlanmaması, uzun zaman yalnız bırakılması .

Parasal; yaşlı kişinin sağlıklı kalması ve bunu sürdürmesi için gereken eldeki kaynakların kullanılmaması biçimindedir.

5. Cinsel

Cinsel istismar, yaşlının rızası olmadan ya da rıza gösterme yetisi yokken cinsel tacize maruz bırakılmasıdır. Bu, aile üyeleri, arkadaşlar, bir kurumda kalıyor ise çalışanlar ya da diğer yaşlılar tarafından yapılabilmektedir.

6. Kendini ihmal

Kendini ihmal, yaşlı kişinin kendi sağlık ve güvenliğini bozacak davranışlarıdır. En iyi örnek, yaşlının çeşitli günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmek için duyduğu yardım gereksinimini reddetmesidir.

7. Diğer türler

İnsan haklarını ihlal sayıları; yaşlının kişisel haklarına saldırıda bulunulması, değerine ve otonomisine saygı duyulmaması, zorla beslenmesi, zorla ilaç kullanılması, terk edilerek kendi haline bırakılması, gibi durumlardır.

Sıklık

Tanımlamalar yeterli olmadığı için yaşlı suistimalinin prevalans ve insidansı bilinmemektedir. Bir alan çalışmasında yaşlı nüfusun % 3-10'unun suistimale uğradığı ya da ihmal edildiği belirtilmektedir. Suistimal kurbanlarının yarısında fiziksel ve zihinsel kısıtlılık bulunduğu, olguların % 1'inin ciddi suistimal olduğu, en sık parasal suistimalin gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Ancak korku, utanç, suçluluk duygusu ve bağımlılık nedeniyle suistimal bildirilmemekte, gerçek rakamlar daha yüksek olabilmektedir.

Genel olarak, suistimal ve ihmalin bütün ırklarda, sosyoekonomik ve kültürel yapılanmalarda olabildiğine dikkat çekilmektedir. Bazı çalışmalarda yaşlı suistimalinde cinsiyetler arası fark görülmediği belirtilmesine karşın, bir çalışmada:

Tipik kurban için: Yaşlı+kadın+fiziksel ve zihinsel sorun

Tipik suistimalci için: Erkek bakıcı+ alkol kullanımı özellikleri tanımlanmıştır.

60 olgunun incelendiği tanımlayıcı bir çalışmada yaşlı suistimali kurbanı olmanın 70 yaş üstündeki beyaz ve dul kadınlarda daha yüksek olduğu bulunmuştur. Irk ve suistimal tipi arasında ilişkinin araştırıldığı bir çalışmada beyazların daha çok fiziksel ve parasal suistimale uğradığı ve bunların da % 80'inin kendi evinde kalan yaşlılar olduğu belirtilmektedir.

Tanı

Suistimale maruz kalanlar acil servislere sık olarak başvurdukları için acil servis hekimlerinin suistimalin belirtileri konusunda daha dikkatli olmaları gerekmektedir. Çalışmalarda suistimale uğramış yaşlı kadın kurbanlarda özgül bir zedelenme çeşidi saptanamadığı belirtilmekte ve bundan yola çıkılarak acile gelen bütün yaşlılar için suistimal olasılığının da düşünülmesi gerekliliğine değinilmektedir.

Neden yaşlıya kötü davranılıyor?

Yaşlı insanlara karşı suistimal davranışı konusunda çeşitli varsayımlar tartışılmaktadır. Psikososyal ve kültürel etkenler göz önüne alınarak suistimalin olduğu durumlar dört başlıkta gruplanmaktadır:

1. Yaşlının fiziksel ve zihinsel yetersizliği : Yaşlı kişilerin kırılabilir, zayıf ve bağımlı olmalarının suistimal için dolaylı risk etkeni olduğu kabul edilmektedir. Fiziksel ve zihinsel yetersizlik ise kişinin kendini koruma ve kurtarma yeteneğinin olmayışı nedeniyle doğrudan risk olarak ele alınmaktadır.

2. Bakıcının stresi : Yaşlının bakımını üstlenenin stres altında olmasıdır. Yaşlının alkol ya da ilaç bağımlılığının olması, sürekli düşmesi, inkontinansları, şiddet içeren sözel davranışları ile bakımı üstlenen aile bireyinin ya da kurum çalışanının gelirinin az olması ile işyerine ait diğer sorunların birleşmesi, bakıcının kızgınlık ve antagonizmini hastaya ya da yaşlıya yöneltmesine ve sonuç olarak istismara neden olabilmektedir. Ancak bu teori aynı stresleri yaşayan ve kendi aile bireylerince bakılanlarda suistimalin daha az görülmesini tam olarak açıklamamaktadır. Bu nedenle stres suistimalin nedeni olmaktan çok tetikleyici olarak kabul edilmelidir.

3. Kuşaklar arası şiddet aktarımı : Şiddet ve suistimal öğrenilen bir davranıştır ve kuşaktan kuşağa geçer. Yaşlının bakımını üstlenenin, aile bireyleri ya da bir kurum olmasından bağımsız olarak suistimal yansıyan şiddet biçiminde ortaya çıkabilir.

4. Suistimali yapan kişinin psikopatolojisi : Bakıcının ilaç ya da alkol bağımlılığı, kişilik bozuklukları, zihinsel geriliği, demansı olduğu durumlarda suistimal ve ihmal ortaya çıkmaktadır. Aile içinde bu tür sorunları olan kişiler, çalışmadıkları için evdeki yaşlının bakımını tek üstlenen kişi olabilmekte, bu da riski arttırmaktadır.

5. Diğer risk etmenleri : Yaşlı ile suistimalci arasında yaşam düzeninden kaynaklanan, suistimalcinin kurbana bağımlılığı (bazı ülkelerde, yaşlı bakımını üstlenenlere devlet para yardımı sağlamak ve bu da kendilerine ekonomik katkı olması için yaşlının bakımını üstlenmek isteyen; uzak akrabaları, gönüllü aileleri gündeme getirmektedir. Bu durum yaşlı bakımının özensizce üstlenilmesine neden olabilmektedir), yaşlının suistimal eden kişiye bağımlılığı ve sosyal ayırımından kaynaklanan nedenlerdir.

Korunma ve Önlemler

Suistimalin yarattığı durumların tedavisi; ilkyardım, değerlendirme, uzun dönemli bakım olanakları, eğitim ve engelleme aşamalarını içeren çok yönlü yaklaşımları gerektirmektedir. İlk yardım ve acil poliklinikleri, olguların saptanması yönünden önemli bir değer taşır. Bir çok hastanede takım çalışması sağlayan hizmet birimleri kurulmaktadır. Hekimler, hemşireler, yöneticiler, sosyal hizmet uzmanları, hukukçular bu birimler içinde yer alması gerekli görülen meslek gruplarıdır. Bu tip birimler suistimalin fiziksel belirtilerini tedavi ettikten sonra hastanın güvenliğini sağlamak, yaşlı kişiye daha iyi, güvenli ve huzurlu bir yaşam olanağı sağlayabilmek için çok önemlidir. " Suistimalin çözümünün kendi kendine olamayacağı ve ortadan kalkmayacağı, zamanla da artacağı"nın toplum tarafından kavranabilmesi için, sağlık hizmeti sunanların uygun yaklaşımları ve eğitim ön koşuldur. Uzun dönem yaklaşımları bireysel özellik ve gereksinimlere göre değişiklikler gösterir. Bireyin işlevsel durumu, yaşadığı çevre ve yetilerine göre değerlendirilmelidir.

Temel bakımı gerçekleştirebilmek için hangi hizmetlerin gerektiği belirlenmelidir. Yardımın kurumsal olması, güvenlik planı geliştirebilmeyi, olguları atlamayarak sorunu çözebilmeyi ve olası olguları da korumayı sağlayacaktır. Bir çok ülke için bildirim yasal sorumluluktur ve yaptırımları vardır.

Suistimal ve ihmal olasılığını ortadan kaldırmak, suistimali azaltmak, kontrol altında tutmak ve engellemek için:

1. Bakım veren kurumların düzenlenmesi ve kişilerin streslerini azaltmak
2. Yaşlı suistimali konusunda eğitilmiş olmak
3. Erken bulguların farkında olmak
4. Suistimale yol açacak durumlardan kaçınmak
5. Sağlık ve bakımı veren profesyonellerin bir takım halinde çalışmasını sağlamak gerekmektedir.

Özellikle yaşlı bakımını üstlenen bireyler için, destek programlarının geliştirilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu tip destek programlarına katılanların verdikleri bakım niteliğinin, katılmayanlara göre anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

Bakımı üstlenen bireyler için öneriler :

- Olabildiğince iyimser olmak
- Destek programları izlemek
- Rahatlama teknikleri uygulamak
- Olabilirse ek yardım almak
- Geriatrik bakım yöneticilerinden yardım almak

Batı Avrupa'da yaşlı bakımı üstlenenler için danışmanlık hizmeti veren devlet kuruluşları ve suistimali ortadan kaldırmaya yönelik eğitim ve destek yaklaşımlar geliştiren şiddet danışma birimleri kurulmuştur. Ev ziyaretleri ile eve götürülen sağlık hizmetinin, bakım bireylerin stresini azalttığı, sürekli izlem ve değerlendirmelerin yaşlılar için olumlu ortam oluşmasına katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Bu birimlerin üstlenmeleri beklenen eğitim çalışmaları ülkemiz için, birinci basamak sağlık hizmetleri içinde, ebe ziyaretleri ile yaşlı ve kronik hastalık izlemi sürecinde de gerçekleştirilebilir.

Hazırlayanlar:

Dr. Sibel Kıran, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
Dr. Reyhan Uçkul, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
Dr. Semih Şemin, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

http://www.tr.net/saglik/genel_saglik_yasli_suistimali.shtml